Ms 527

Montesquieu Úr' Munkája a' Törvények' Lelkéről.

Prolem sine matre creatam.
Ovidius.

francziából magyarra fordította
árkosi Nemes Benkő István
Prókátor.

Biblioteca Centrală Universitară CLUJ

©BCU Cluj

©BCU Cluj

IX. Könyv.

A' Törvényekről, azon viszonyban, mellyel azok az óltalomerővel bírnak.

I. Rész.

<u>A' Respublicák bátorsá-gokról miképp gondoskodnak.</u>

Ha egy Respublica kicsin, ugy az egy külső erő által lerontatik; ha nagy, tehát egy belső hiba által

által önni magát rontja le.

Ez à kettös gonosz /: ce double inconvénient :/ egyenlö módon megvesztegeti à Democratiákot, és az Aristocratiákot, légyenek bár azok jók avagy gonoszok. A' rosz túlajdon à dologban fekszik; nincs' semmi forma, melly ezen segitteni lehetne.

E' szerént igen úgy látszik, hogy az emberek végre kénszerítve fogtak vólna lenni minden időben eggyetlen egynek igazgatása alatt élni, ha à Constitutionak egy nemét nem gondolták vólna fel, melly à respublicai Igazgatásnak minden belsö hasznaival és à monarchiainak külsö erejével bír. Én szóllok à szövetséges Társaságról /: la republique fédérative :/.

Ezen Igazgatás formája egy kötés /: convention :/, melly szerént több politicai Testek megegyeznek abban,

hogy

hogy egy nagyobb Státusnak, mellyet formálni akarnak, polgáraivá legyenek. Ez egy Társaságokból álló Társaság, /: c'est une société de sociétés :/, mellyek ebben egy újját csinálnak, a' mellyik magát az uj szövetségesekkel, kik egyesültek, nevelheti:

Effele Szövetségek /: associations :/ voltak azok, mellyek Görög-országnak Státusait olly hosszason visszatartották. Ezek által támadták meg a' Világot a' Rómaiak, és egyedül ezek által védelmezte magát ellenek az egész Világ; és midőn Róma nagyságának fő pontjára jutott, a' (Duna és Rajna megett ezen szövetségek, az ijjedtség miatt származott Szövetségek, által lett, hogy a' Barbarusok ellenállhattak.

Éppen ez által van, hogy Hollándia, Német-ország, és az Hel-

vétziai

nétziai Frigyek Európában örökké tartó Respublicáknak nézettetnek.

A' Városok' Követségei az előtt szükségesebbek voltak, mint ma. Egy Város hatalom nélkül a' legnagyobb veszedelembe esett. Az hódolsása által nem csak a' tellyesítő ~~...~~ és törvényadó hatalmát oda vesztette, mint ma is, hanem még mind azt is, a' mi tulajdonság az emberek között van.

Ezen neme a' Respublicának, melly alkalmas ellent állani a' külső erőnek, magát megtarthatja nagyságában, a' nélkül, hogy a' belső megromoljon. Ezen Társaság' formája minden alkalmatlanságoknak eleibe kerülhet.

Az a' ki bitangolni /: usurpare :/ akarna, bajosan álhatna minden Követséges Státusoknál egyaránt tekintetben. Ha magát egygyikben igen hatalmassá tenné, a' több másokot mind fellázíttaná; ha egy részt járom alá venné, úgy az, a' mellyik még szabad

lenne

lenne, az ezökkel, mellyek azoktól, mel-
lyeket bitangolt vala, függetlenek
lennének, még nékie ellenzálhatna,
és legyőzhetné, az előtt, míg ő magát
megfészkelte vólna.

Ha némelly lázzadás támadna vala-
melly szövetséges Tagoknál, hát a' többiek
azt lecsendesíthetik. Ha valamelly rész-
ről némelly visszaélések csúsznak bé,
tehát azokon segittani fog az egésség-
ges rész. Ez a' Státus egyik rész-
ről elpusztulhat, a' nélkül, hogy a'
máson elpusztuljon; a' szövetség
felbomolhat, és a' szövetségesek főhat-
talmak maradhatnak.

A' kicsin Respublicákból öszvealkot-
tatva, a' belső Igazgatás jóságával, még
pedig mindenikével él; és a' mi a' külső-
részi, a' szövetségnek erejénél fogva
egy nagy Monarchiának minden hasz-
naival bír.

6.

XI. Rész.

Hogy a' Szövetséges Alkotásnak (la constitution fédérative:) úgyan azon természetü Státusokból, főképpen respublicai Státusokból kelletik öszve szerkeszteni.

A' Kanaabéliek (:les Cananéens:) elpusztíttattak, mivel kisdad Monarchiák voltak, kik nem voltak szövetségbe álva, 's a' kik közönségesen nem oltalmazták magokot. Ez onnan vann, hogy a' kicsin Monarchiáknak a' ~~[illegible]~~ szövetségesség nem természete.

Némethy

Németh-országnak Szövetséges Köztársasága áll Szabad Városokból és Fejédelmek alá vetett kis Státusokból. A' tapasztalás tanitja, hogy a' tökélletesebb, mint Hollándia és Helvétia.

A' Monarchiának lelke az had és öregbedés; a' Respublica' lelke a' békesség és mérséklet. Ezen két nemei az Igazgatásnak, csak egy kénszeritett módon férhetnek meg egy Szövetséges Respublicában.

A' Római Historiákban is látjuk, hogy a' midőn a' Vejusok egy Királyt választottak, minden Toscánai kis Respublicák elhagyták őket. Minden elveszett Görög-országban, midőn Macedoniának Királlyai az Amphictionok között egy hellyet kaptak.

Németh-országnak Fejédelmekből

böl

ből és szabad Városokból össze=
szerkesztetett szövetséges Köztár=
sasága áll, mivel annak egy feje
vann, melly némelly módon az Eg=
gyesület /: union :/ Képviselője, és né=
melly módon Monarcha.

III. Rész.

Más megkivántató dolgok a' szövetséges Köztársaságban.

Hollándia' Respublicajában, egy
Tartomány, valami Szövetségkötésbe,
a' több másoknak megegyezése
nélkül, nem léphetik. Ez a' törvény
igen jó, és szinte ugy szükséges a'
szövetséges Respublicaban. Ez hi=
bázik a' Németek Constitutioban,
hol ez a' gonoszaknak, mellyek eg=
gyetlen-egynek gondatlansága, am=

bitioja

bitiója, avagy fösvénysége által ott mindenütt azokat találhatnának, olajékbe fogna keszülni. Egy Köztársaság, a' melly magát egy politicai alkotmány /: confédération politique :/ által egyesitette, egésszen oda adja magát, és azon többé semmi adni valója.

A' Státusoknak, mellyek öszve szövetkeznek, bajos ugyan azon nagyságot lenni, és egyenlö hatalommal birni. A' Lyciabéliéknek Köztársasága huszon-három Városoknak öszveállása vólt; a' nagyoknak a' közönséges Tanácsban három szava /: voix :/ vólt; a' középszerüéknek kettö; a' kitsinyeknek egy. Hollándiái Köztársasága hét nagy vagy kis tartományokból áll, és mindenikének egy szava vagyon.

Lyciának Városai a' Szózatoknak mértéke /: la proportion des Suffrages :/ után fizették a' roválatokat /: les charges :/. Az hollándiai

tarto

Tartományaik ezt a' mértéket nem követhetik; azoknak hatalmok mértékét kell követni.

Lyciában, a' Városok Bírái és Fő-tisztviselői a' közönséges Tanács által választattak, és a' mondott mérték szerént. Hollandia Respublicájában azok tellyességgel nem választatnak a' közönséges Tanács által, és minden Város neveli a' maga Fő-tiszteit. Hogyha egy szép szövetséges Társaságnak mustráját kellene adni, én a' Lycia' Respublicáját venném.

XI. Rész.

Miképp gondoskodnak a' despotai Státusok a' magok bátorságokról.

A' miként a' Respublicák bátorságok felöll gondoskodnak, midőn magokat

kat egygyesittik, a' despotnai Státu-
sok is azt cselekeszik, midőn magokat
külön vészik, és a' midőn ugy szólván,
egyedül tarsják. Ezek feldúlják az
Országnak egy részét, elpusztítják a' tér-
leket, és Sivataggá csinálják; a' Bi-
rodalomnak Teste e' korsájénuthato-
tatlanná válnak.

A' Geometriából tudatik, hogy mi-
nél több kiterjedése vann a' Testeknek,
erre nézve (: relativement :) azoknak
kerülete kissebb. Ezen bánás, hogy a'
szélek elpusztittattanak, tehát tűr-
hetőbb a' nagy Státusokban, mint a'
középszerüekben.

Ezen Státus önn' maga ellen mind
azon rosszat cselekszi, a' mit egy ke-
gyetlen ellenség csinálhatna, de egy ellen-
ség, a' mellyiket meggátolni nem le-
hetne.

A' despotai Státus a' megkülönözés-
nek egy más neme által tartja magát,
melly az által esik meg, hogy a' távol
lévő Tartományok egy fenadazusi Szo-

délen

Jelem' kere alá bírzatnak. Mogolnak, Persiának, a' Chinai Császárnak meg vagynak az ő Feudatariussai, és a' Közökök igen jól vélték, hogy oltonségeik és magok körü a' Tatárokat, Moldvaiakot, Oláhokot, és hajdon az Erdélyieket helyhezteték.

V. Rész.

A' Monarchia miképpen gondoskodik a' maga bátorságáról.

A' Monarchia nem rontja el magát, mikép a' despotai Státus: de egy közepes nagyságú Státus mindjárt megtámadtatthatik. Tehát megvagynak Erősségei, mellyek Széleit ótalmazzák, és Szegei Erősségeinek ótalmazására. A' legkisebb Szabocska föld itten mesterséggel, bátorsággal a' nyakassággal lészen veszekedés' tárgyává. A' despotai Státusok egymás között

támad

támadásra kelnek; hadat csak a' Mónarchiák folytatnak.

Az erősségek a' Mónarchiának valók; a' despotai Státusoknak nincsen kedvek illyeneknek tartására. Ezek azokat senkire sem bízhatják; mert itt senki sem szereti a' Státust, és a' Fejedelmet.

VI. Rész.

A' Státusoknak átaljában óltalmazásáról.

Hogy egy Státus erejében légyen, megkivántatik, hogy nagysága ollyan légyen, hogy egy arány légyen a' sebesség között, a' mellyel elkezdhetne valami elkezdett munkát ki lehet vinni, és annak sebesség között, a' mellyet ez annak füstbementetésére fordíthat. Mikép az, a' ki támad, azonnal mindenütt megjelenhet, ugy szükség, hogy az is,

a' ki

a' ki' ólzalmaz, mindenütt magát mutathatta; és következőleg a' Státus' terjedésének közepesnek kell lenni, a' végre, hogy az a' Sietségnek mértékével proportionáltva légyen, a' mellyet a' Természet az embereknek, hogy egy hellyből a' másba mennyenek, adott.

Francsia- és Spanyol- Országnak éppen kivántató nagysága vagyon. Az erők olyan jól közösíttetnek, hogy azok azonnal oda igazodnak, az hová akarják; az hadi sergek itt hirtelen öszve vonulnak, és haladnak eggyik széléről a' másikhoz, és itt nem tartanak azon dolgoknak eggyikétől is, a' mellyeknek kivitelekre egy bizonyos idő' szükséges.

Francsia= Országban, egy különös szerencse által a' Fő= Város a' különböző szélekhez közelébb esik, éppen azok' gyengeségéhez képest; és a' Fejedelem jobban látja itt Országának mindenik részét,

azon,

azon mértékben, a' mint az inkább ki
vann tétetve.

De midőn egy roppant Státus, mint
példának okáért Porosia, megtámadtatik,
akkor több hónapok kivántatnak a' szor
te lévő csoportoknak öszvegyüjtetésére;
és annyi idő alatt azoknak útja nem kény
szeríttetik annyira, mint tizen-öt nap
alatt lehetne. Ha a' Itélem /: Sur la Fron-
tiere :/ álló Sereg meg lészen verettve,
már bizonyoson elszéled, mivel azoké
nak visszavonulás hellyei nincsenek közel.
A' győzedelmeskedő Sereg, a' melly ellent
állásra nem talált, sebessen előre me-
gyen, megjelen a' Fő-Város előtt, annak
ostromához fog, a' mikor a' Provin-
ciáknak Gubernatorai alig kapnak pa-
rancsolatot a' Segéd küldésre. Azok,
kik a' Revolutiot közöl kéjprálik, s' étte-
tik azt, nem engedelmeskedvén. Mert
azon emberek, kik csak azért hiszik, hogy
a' büntetés közel vann, nem azok orvább,
mihelyt a' távol vann; ők a' magok külön
hasznokat keresik. A' Birodalom elbomol,
a' Fő-Város megvéretik, és az Hódolatra

a' Tart

a' tartományok felett vetekedik a' Kor-
mányozókkal!

Igaz hatalma egy Fejedelemnek nem annyira az hódoltatásnak könnyüsé-
gében, mint az ö megtámadtatásának nehézségében áll, és ha szabad egy szól-
lanom, az ö álapotjának változhatat-
lanságában. De a' Státusoknak na-
gyobbitására okozza, hogy azok uj ólda-
lokot mutatnak, az hól azokba lehet kapni.

Miképp tehát a' Monarchákonak bölcsességgel kellenik birni hatal-
moknak öregbittetésére, azonképpen nem kevesebb okosságoknak kell
lenni annak zabolán tartására. Mi-
dön a' kicsinségnek alkalmatlansá-
gait háritják el, akkor szünetlen szemmel kell vigyázni a' nagyság-
nak alkalmatlanságaira.

VII. Rész

VI. Rész.

Reflexiók.

Egy nagy Fejedelemnek ellenségei, ki annyi ideig országolt, őt ezerszer vádolták, inkább, a' mint hiszem, az ők félteseikhez, mint okaikhoz képest, hogy az universalis monarchiának plánumát akarta csinálni, és ki is vinni. Ha ő abban szerencsés lett volna, semmi sem lett volna Európára, az ő Alattvalóira, és az ő Familiájára nézve szerencsétlenebb. Az Ég, ki az igaz hasznokat esméri, rajta a' bukkások által inkább segitett, mint az nagy a' győzedelmek által lehetett volna. Hogy őt Európában egyedül Királynak tegye, az helyett inkább kedvezett néki; midőn mindeneknél hatalmasabbá tette.

Az ő Nemzete, a' melly idegen Országokban semmin meg nem ütközik, mint azon, a' mit elhagyott; melly midőn földéből ki-megyen, a' [illegible], mint legfőbb jót, és a' távol fekvő Országokban, mint hi' [illegible]nek akadályját, nézi; a' melly tulajdon maga jó

minémüségi

mine'müségei által kedvetlenséget támaszt, mivel azokhoz megvetést látszatik kötni; melly a' Sebeket, veszedelmeket, és bajosko-dásokat elhordozhatja, de mulatságainak vesztését nem; a' melly semmit sem szeret annyira, mint a' maga vidámságát, és ma-gát egy ütközetnek elvesztése után egy a' Generálisról szólló dallal vigasztalja, soha sem várt volna egy elkezdett munkának végéig /: jusqu' au bout d'une entreprise :/, a' mi egy Országban nem fogyatkozhatik, a' nélkül, hogy a' többekben ne fogyat-kozzon, sem egy pillanatig nem csonkul-hat, a' nélkül, hogy minden időre cson-kuljon /: manquer :/.

VIII. Rész.

Azon esetről, hol egy Státusnak véd-ereje csekélyebb a' maga támadó-erejénél.

Concy mondta V. Károly Királynak, „hogy az Angliusok soha sem ollyan gyen-„gék, és sem ollyan könnyen győzhetők, „mint othon." Éppen ezt mondották a' Ró-maiakról; éppen ezt próbálták a' Cartha-

gábáltak; éppen a' történik minden hatalmassággal, a' ki hadisereget küldött messzire, az hadifenyitőknek ereje és a' katonai hatalom által, azoknak, a' kik otthon a' politicai avagy polgári intézetek által szétoszoltak, egygyesitésére. A' Státus gyengén van a' mindenkor honn maradó gonosz miatt, és még a' segédeszköz által is meggyengittetett.

Sire de Coucynak Maximája egy kifogást a' közönséges Regulán, melly szerint soha messzire hadra menni nem kell. Ezen kifogást nyilván megerősitti a' Regulát; mert ennek csak azok által vagyon helye, a' kik ~~[illegible]~~ tulajdon magok a' Regulát megsértették.

XX. Rész.

A' Státusoknak viszonyos erejéről.

Minden nagyság, minden erő, minden hatalom viszonyos. Igen kell vigyázni, hogy a' midőn a' valóságos (reelle) erőt igyekezik öregbittani, viszonyos erőt kissebbitteték.

K. V. Lajos

©BCU Cluj

XIV. Lajos' uralkodásának közepe felé Francia-ország a' maga viszonyos erejének főbb pontján vólt. Német-országnak még nem vóltak nagy Monarchiái, mint azután vóltak. Olasz-ország ugyan azon esetben vólt. Scotia és Anglia nem formáltak vólt egy monarchiai Testet. Arragonia sem Castiliával; Spanyol-országnak különvált részei meggyengitették magától Spanyol-országtól, és meggyengitették azt. Orosz-ország Európában nem vólt esméretesebb Krimiánál.

II. Rész.

A' Szomszéd Státusoknak gyengeségéről.

Midőn a' szomszédban egy bukkásóban lévő Státus vagyon, igen kell őrizkedni; nehogy a' magunk romlását siettessük; mivel arra nézve a' legkorencsétebb hellyheztetésben, a' mellyenben csak lehetnénk, vagyunk; semmi sem lévén

egy Fejédelemre nézve alkalmasabb, mint egy más olyan mellett állam; ki helyette a' szerencsének minden csapásait 's viszontagságait felfogja. És egy ehez hasonló alapotú hódoltatás által zátán ötezhedik a' valódi hatalomban az ember annyit, mint a' viszonyos hatalomban veszetett.

H. Könyv

X. Könyv.

A' Törvényekről, azon viszonyban, mellyel azok a' támadóerő=vel birnak.

I. Rész.

A' támadóerőről.

A' támadóerő a' Nemzetek' Törvénye (par le droit de gens:/ által szabályoz=tatik, melly a' Nátiók' politikai tör=vénye, azon viszonyban tekintve,

melly

©BCU Cluj

melly viszony eggyik á másikok között vagyon.

XI. Rész.

Az Hadról.

A' Státusok' élete úgy vann, mint az emberekké. Ezeknek á természeti védelem' esetében jussa vann ölni; azoknak önn fennmaradásokért jussa vann hadat folytatni.

A' Természeti általom' esetében jussom vagyon ölni; mivel az életem anyjim, mint annak élete, á' ki támad, az övé: éppen úgy folytat hadat egy Státus; mivel az ö fenntartatása igazságos, mint minden más fenntartás.

A' Dolgáczok között, á' természetes védelem' jussa nem hozza magával á' támadásnak szükségét. A' támadás' helyében nékiek vagyon á' Törvény=székek=hez folyamodás. Tehát ök ezen védelem' jussát csak azon pillantatnyi esetek=ben

ben gyakorolhatják, hol az ember el
temné vesztve, ha a' törvények segedelmé=
re várakozna. De a' társaságok között
a' természeti oltalom' jussa a' támadás'
szükségét néha maga után vonja, mi=
dőn látja a' Nép, egy hosszasabb békes=
ség egy másikat azon állapotba tenne, hogy
őtet elpusztíttsa; és a' támadás, ezen
pillantatban, egyedül eszköz ezen el=
pusztulásának megakadályoztatására.

Ebből következik, hogy a' kis társa=
ságoknak gyakrabban van jussa, ha=
dat folytatni, mint a' nagyoknak, mi=
vel azok gyakrabban vagynak az elpusz=
tulás' félelmének esetében.

Az hadnak jussa hát a' szoros Igaz=
ságnak /: Du juste rigide :/ szükségé=
ből származik. Azok, kik lelkiesmé=
retét, avagy tanácsait a' fejedelemnek
igazgatják, ha itten nem tartják magu=
kat, minden el van vesztve: és a' midőn
magát az ember a' dicsőségnek, illendő=
ségnek, haszonnak kénye szerénti prin=
cipiumain fészkeli, akkor vérözönök
borítják el a' földet.

Atolgában

Átaljában ne beszéljen az ember a' Fejedelem' dücsősségéről; az ö dicsőssége az ö bütskesége lenne; az egy poftio, és nem egy törvényes jus.

Az igaz, az ö hatalmának hire nevelhetné az ö Státussának hatalmait; de az ö igazságának hire éppen ugy fogná azokat nevelni.

XXI. Rész.

Az hódoltatás' jussáról.

Az hadnak jussából foly az hódoltatásé, melly annak következése; annek hát annak lelkét követni kell.

Midőn egy Nép meghódoltatott, a' jus, melly az hódoltatónak rajta van, a' Törvénynek négy nemeit követi; a' természet' Törvényét, a' melly tészi, hogy minden a' nemekrek fenntartására czéloz; a' természeti világosság' Törvényét, melly akarja, hogy mással ugy bánjunk, a' mint akarnók, hogy más bánjon velünk; a' politicai Társaságokat formáló Törvényt, a' mellyek ollyanok, hogy azoknak tartósságát a' természet meg nem határozta

rozta; végre tulajdon á dologból vont Törvényt. Az hódolsatás egy szerzemény; á szerzőnek telke á megtartását és használását lelkét magával hordozta, és nem á széthontását.

Egy Státus, mellyik egy másikot meghódol-tatt, á négy következendő módok közűl az eggyik szerént bánik azzal. Továbbá nemu igazgatja azt annak tulajdon törvényei szerént, és magának csak á politicai és pol-gári igazgatás gyakorlását vészi; annak egy új politicai és polgári igazgatást ád; avagy eltontja á Társaságot és másokba széleszti; avagy végre kiírt minden Polgárokot.

Az első mód á nemzeti Jussal öszveillő, á mellyet mi ma követünk; á negyedik inkább eggyezik á Rómaiak nemzeti jussával: az hon-nan megítélhetni, mennyivel lettünk mi jób-bakká. Itten á mi újjabb időinknek, á jelen-lévő okosságnak, á mái Vallásnak, á mi Phi-losophiánknak, á mi erkölcseinknek tiszte-letet kell adni.

A mi Státus-Törvényeinknek /: droit public :/ szerzői, á régi historiákon épül-ve, á kemény esetekből kiindulván, nagy té-vejgésekbe estek. Ők á kénnyre buktak; ők

az

az hódoltatóban egy jusst tettek fel, nem tudom millyent, az ölést jussától ki tette, hogy ők rettenetes következéseket vonsak, mint ki principium, és maximákat állítottak meg mellyeket magok az hódoltatók, ha egyszeppe ezzek volt, soha el nem fogadták volna. Nyilván vagyon, ha az hódoltatás megesett, az hódoltatónak nincsen jussa többé ölni; mivel ő nincsen többé a' természetes állapotban és a' maga tulajdon megtartásának esetében.

A' mi őket illyen gondolkodásra birta, az, hogy azt hitték, az hódoltatónak jussa lenne a' társaság lerontására: innen következtették, hogy rékké jussa lenne, azon emberekenek, a' kik a' társaságot csinálják, elpusztítására; az egy hamis principiumból hamisan vont következés. Mert abból, hogy a' társaságnak semmivé kellene tétettetni, nem következnék, hogy az embereknek is, a' kik azt formálják, semmivé kellessek tétettetni. A' társaságot az embereknek egyesülése (l'union) tészi, és nem az embereket. a' dolgok elveszhet, és az ember megmaradhat.

Azon jusból, hogy az hódolsatáskor ölnek, a' Politicusok azon jusst következtetnék, hogy

a' kik

a' szolgaságra kénszeríteni őket; de a' következések szint olyan rosszul épülnek, mint a' principium.

Csak akkor vagyon jus a' szolgaságra szoríttatásra, mikor a' szolgaság az hóditmány' megtartására szükséges. Tárgya az hódittásnak a' megtartás: a' szolgaság soha sem tárgya az hódittásnak; hanem a' megeshetik, hogy az egy szükséges eszköz légyen, hogy a' megtartás elérettethessen.

Ezen esetben, a' dolog' természete ellen vagyon az, hogy ezen szolgaság örökké való légyen. Szükség, hogy a' rabszolga Nép emelkedhessen Jobbágynak. A' rabszolgaság az hódittásban történet' dolga. Ha egy bizonyos időtöltéval a' meghódított Státus-nak minden részei, szokások, törvények, következések, és a' lélekneknek egy bizonyos egyformasága által, összvekötődnek, a' szolgaságnak meg kell szűnni. Mert az hóditásnak jussai csak azon épülnek, hogy ezen dolgok megszűnnek meg, és hogy a' két Nemzetek között olyan idegenkedés forogjon, hogy egygyik a' másikban bizodalmát nem helyeztetheti.

[illegible]

©BCU Cluj

E' szerént az hódoltató, ki a' Népet szolgaság alá veti; tartozik mindég eszközököt fentartani; 's az azon eszközök számtalanok; hogy azt abból ismét kivegye.

Én itt nem mondok kétséges ~~[illegible]~~ dolgokat. A' mi Eleink, kik a' Római Birodalmat meghódították, így munkálkodtak. A' Törvényeket, mellyeket ők a' győzedelemnek tüzében, melegében, hirtelenében, 's büszkeségében tettek, ők azokat megszelídítették; az ő törvényeik kemények voltak, ők azokat részre nem hajlókká tették. A' Burgundusok, a' Gothusok, 's a' Lombárdusok mindég azt akarták, hogy a' Rómaiak a' meggyőzetetett Népből álljanak; Euricknak, Gondebandnak, 's Rhotárisnak Törvényei a' Barbarusból, 's a' Rómaiból Polgártársat csináltak.

Nagy Károly, hogy a' Szászokat megszelídítse, megfosztotta őket nemzeti szabadságoktól, 's Vagyonjaiknak tulajdonságától. A' Kegyes Lajos őket felszabadította: semmit ennél jobbat az egész Országlása alatt nem cselekedett. Az idő 's

a' Szolgaság azkötelteiket megszelidítették vólt; ők hozzá mindég hívek lettek.

IV. Rész.

Némelly hasznai az hódított Né-peknek.

Mintsem az hódoltatás' jussából ily-lyen fatalis következéseket vonjanak, az hellyett a' Politicusok jobban csele-kedtek vólna; ha azon hasznokról szól-lottak vólna, mellyeket ezen jus néha a' meggyőzettetett Népnek szerezhet. Ők azokat inkább fogták vólna ér-zeni, ha a' mi nemzeti jussunk igaz-zábban követtetett vólna, és ha az a' világon mindenüvé bévitetett vólna.

A' Státusok, mellyek meghódoltat-nak, rendszerént nincsenek a' magok intézetének erejében. A' megvesztés oda bécsuszott; a' Törvényeket alágzetel-be venni megszűntek; az Igazgatás elnyo-móvá lett. Ki kételkedhetik, hogy egy

hasonló

hasonló Státus ne nyerjen és némelly hata-
nokat ne vonjon magából az hóditóiból,
ha a' nem xontó pusztitó? Egy Igazgatás,
melly azon pontra jutott, hogy az ön ma-
gát többé meg nem jobbithatja, mit nyer
azzal, hogy ujra elbetszarik? Egy hódol-
tató, ki egy Néphez megyen, hol a' gazdag,
erox ravaszság, és mesterkedés által elke-
rülhetetlenül, végetlen eszközökkel él a'
bitangolásra; hol a' szerencsétlen nyög,
látván hogy azok, a' miket ö visszaélésnek
tart, Törvényekké válnak, elnyomatta-
tásban él, és azt hiszi hibázik hogy
szenved; egy hódoltató, mondom, min-
dent megfordithat, és az alattomos Tyran-
nismus az első, a' mi ezödzakot szenved.

Látta az ember, példának okáért, hogy
a' Hinattaz-oktessorok (: traitans :) által
elnyomattatott Státusok, az Hóditó ál-
tal pihenést kaptak, a' kinek sem köte-
lezésai, sem szükségei nem válnak, mint
a' Törvényes Igédelemnek válnak. A' vissza-
élések azonnal eltüntek, a' nélkül hogy ma-
gas az hódoltató azokon valamit mozditott volna.

Néha az hódoltató Nemzetnek takaré-
kossága ötet azon állapotba helyeztette, hogy
a' meggyőzettetteknek engedhette a' Szük-
ségést, a' mitől azok a' törvényes Feje-
delmek alatt megfosztattak vólt.

Egy hóditás az ártalmas elöitéleteket
eltörölheti; és, ha szabad úgy szóllanom,
egy Nemzetet egy jobb védangyal /: génie :/
alá vethet.

A' Spanyolok a' Mexikóbéliekhez
mennyi jóval nem viseltethettek vól-
na? Ők azoknak egy szelid Vallást ad-
hattak vólna; midőn hozzájok egy dühös
Babonát /: superstition furieuse :/ vittek.
Ők a' rabszólgákat szabadokká tehették
vólna; midőn az helyett a' szabad embe-
rekből rabszólgákat csináltak. Ők azokat
az ember áldozatok visszaélése felöll
megvilágosíthatták vólna; hanem az he-
lyett őket kiírtották. Soha kész nem
lennék, ha mind azon jókat, a' miket
nem míveltek, és mind azon rosszakat,
a' miket tettek, elé akarnám számlálni.

Egy hódoltatón áll egy részét azon roszak-
nak, mellyeket okozott, helyre hozni. Én az

hódol

kódoltatást juttát leírom; ez egy szüksé-
ges, törvényes, és szoros csélen jut, a'
mi mindenkor egy megmérhetetlen
lefizetni való adósságot hágy fenn
az emberi természettel lejendő meg-
békéltetésre.

V. Rész.

Syrakusának Királlya, Gélo.

A' legszebb Frigyalkuvást, a' mióta az His-
toria szóllott, a' mint hiszem, az, a'
mellyet a' Karthágóbéliakkal Gélo alkudt.
Ő azon volt, hogy azon szokást, melly sze-
rént gyermekeiket feláldozzák, töröl-
jék el. Szép dolog!! Minekutánna ő
három száz ezer Karthágóbélieket meg-
vert, egy ollyan feltételt kívánt, a' melly
csupán nékiek volt hasznos, avagy inkáb-
bal inkább kötésre lépett az emberi
nemért.

A' Bactriánok öreg Atyaikat nagy

kuty

kutyákkal őzették meg. Nagy Sándor az nékiek megtiltotta; és az egy Triumphus vólt, a' mit ő a' Babinaságon tartott.

VI. Rész.

Egy Respublicáról, a' melly hódoltat.

A' dolog' természete ellen vagyon, hogy egy szövetséges Alkotásban (:Etat ou une confédération fédérative:) egy szövetkezett Státus a' másiktól hódittson, a' mint a' mi időnkben láttuk az Helvétziáknál. Az öszvegyült szövetséges Respublicákban, hol az öszvállás a' kitsin Respublicák és kitsin Monarchiák között esik, leveszebbé érzalmas.

A' dolog' természete ellen vagyon még, hogy egy demokratiai Respublica Városokat hódoltasson, mellyek a' Demokratia' Sphaerájában meg nem férkezhetnek. Szükség, hogy a' meghódí-

tott

tott Nép a' Fő-hatalom' privilegiumaival élhetett, mint elein a' Rómaiaknál vólt. Szükség az kiválasztást a' Polgárok' számára szorítani, a' melly a' Democratiáért állíttatik meg.

Ha egy Democratia egy Népet meghódított, hogy azon mint Jobbágyon uralkodjon, úgy az a' maga szabadságát koczkára teszi; mivel az a' meghódíttatott Státusba küldendő Követségre egy nagy hatalmat bír.

Minő veszedelemben lett vólna Karthágó, ha Hannibál Rómát elfoglalta vólna? Mit nem csinált vólna a' győzedelem után az ő Városában, ő a' ki annyi revolutiokat okozott vala ottan viadala után.

Hannó soha sem fogta vólna a' Tanácsot arra vehetni, hogy Hannibálnak segítséget ne küldenének, ha csupán a' maga irigységét szóllaltatta vólna. Ezen Senátust, ki 'ő Aristoteles itélete szerént olly bölcs vólt, ('s ez nyilván bizonyítja a' Köztársaság' jóállapotát:) csak

kellyen

helyes okokból határozhatta el magát. Jelesebb együgyűnek kellett volna néki lenni, hogy által ne látta, hogy egy innen háromszáz mérföldnyire lévő hadsereg szükséges veszteségeket szenved, a' mellyek nek ki kell pótoltatni.

Az Hannó' Czimborája azt akarta, hogy Hannibál adattassen a' Rómaiak kezébe. Akkor nem tudnak félni a' Rómaiaktól; tehát Hannibáltól félnek.

Nem hihették, tudniillik, Hannibálnak előmenetelés: de miképp kételkedhettek azon? Az egész földön elterjedő Karthágóbéliak nem tudták mi folyt Olaszországban? Éppen az, hogy jól tudták, Hannibálnak nem akartak segítséget küldeni.

Hannó több erőre kap a' Trebiánál, Thrasimenusnál és Cannae-nál lett ütközetek után: nem hívtelensége, félelme öregbedik.

Miklós

VI.ik Rész.

Folytatása ezen Materiának.

Még egy alkalmatlanság van a' Démokrátziák által tett hóditmányokkal. Azok' igazgatása az hatalom alá vetett Státusoknak mindég gyülöletes. Képzelet szerént monárchiai; de valójában, keményebb a' monárchiáinál, miként a' tapasztalás azt minden időben, és minden Országokban megmutatta.

Az hóditott Népek itten szomoru álapotban vagynak; azok sem a' Respublicáinak, sem a' Monárchiának hasznaival nem élnek.

A' mit a' Népi Státusról mondottam, az Aristocrátziára alkalmaztatódhatik.

VII.ik Rész

VIII. Rész.

Folytatása azon Materiának.

Tehát, midőn egy Respublica valamelly Népet függésben tart, szükség, hogy az alkalmatlanságokat, mellyek a' dolog' természetéből származnak, igyekezzen kipótolni; a' midőn annak egy jó politicai just, és jó polgári törvényeket ád.

Egy Olaszországi Respublica Szigetbélieket tartott függés alatt; de annek politicai és polgári jussa azokra nézve hibás volt. Emlékezik az ember azon Kegyelmességlevélre, /: acte d'amnestie :/ melly azt tartja, hogy azokat többé, csupán a' Kormányozónak tudósított lelkiesméretére /: sur la conscience informée du gouverneur :/ testi büntetésekre ne ítélnék. Látta az ember gyakran, hogy a' Népek privilegiumokat kívántak: ott a' Fő-úr minden

Nem

Nemzetek' jussán megegyezik.

IX. Rész.

Egy Monárchiáról, a' melly maga között hódoltat.

Ha egy Monárchia sokáig folyhat, míg azt a' nagyobbítás még nem gyengítette, úgy a' félelmes lészen, és ereje egész addig fog tartani, a' mint az ő Szomszéd Monárchiák által nyomatik.

Ennek hát csak addig kell hódítani, a' meddig az ő Igazgatásának természetes határában marad. Az okosság kívánnya; hogy magát megtartóztassa, mihelyt azon határait általlépné.

Az hódításainak azon nemében úgy kell hagyni a' dolgokat, a' mint azokat az ember találta. Ugyan azon Törvényszékeket, törvényeket, szokásokat, Privilégiumokat, semminek sem

kell

kell változni, mind az hadiseregnek, és a' Fő-ur' nevének.

Midőn a' Monarchia némelly szomszéd Tartományok' meghódításával határait kitterjesztette, akkor annak azokkal szelíden kell bánni.

Egy Monarchiában, a' melly sokáig foglalatoskodott az hódítással, végre Uradalmának Tartományai rendszerént igen nyomatva lésznek. Azok az új és régi változásokat szenvedik; és gyakran, egy roppant Fő-Város, melly mindent elnyel, azokat megnépetleníteni. Már minekutánna ezen Uradalom között az említett hódítás, ha a' meggyőzettetett Népekkel, mint a' maga jobbágyaival, úgy bánna, akkor a' Státus el lenne vesztve; a' mi adót az hódított Tartományok a' Fővárosba küldenének, a' nékiek soha meg nem fordulna; a' szélek elfogyásnak pusztulni; és következésképen gyengébbek lennének; a' Népek a' hívatt balúl gondolkodókká válnának; az hadiseregeknek, a' mellyeknek ott ma-

radni

zadni és munkálkodni kell, semmi ré-tárta bizonytalan lenne.

Egy hódoltató Monarchiának szükséges állapotja így vagyon; egy utálatos luxus a' Fővárosban, 's a' nyomoruság az attól távul fekvő Tartományokban, bőség az kettől legszélsőbb [illegible]ben. Úgy van ezzel a' dolog mint a' mi Planétánkal; a' tűz a' közepében van, a' zöldség a' színen, (: a' la surface :) egy száraz, hideg, és terméketlen föld a' kettő között.

X. Rész.

Egy Monarchiáról, a' mellyik egy másikot meghódított.

Néha egy Monarchia meghódít egy mást. Minél kissebb lészen azon második, annál jobban tartatik bástyák által; minél nagyobb lészen, annál jobban tartatik Ültetmányok (: par des colonies :) által.

XI. Rész

XI. Rész.

A' meggyőzetett Népnek erkölcseiről.

Ezen hódíttásoknál, nem elég a' meggyőzetetett Nemzetnek az ő Törvényeit meghagyni; talám szükségesebb néki erkölcseit meghagyni, mivel egy Nép mindenkor inkább esmeri, szereti, és óltalmazza erkölcseit, mint Törvényeit.

A' Francziák, mondják az Historicusok, kilencz versen űzettettek ki Olasz Országból az asszonyokkal és leányokkal viseltetett szemtelenségért. Ez igen sok egy Nemzetre nézve, hogy az a' győzedelmesnek kevélységét, és egyszersmind a' maga zabolátlanságát, és még szemérmetlenségét tűrje; a' mi kétségen kivül annál terhesebb, mivel az a' csúfolódásokat végetlenre sokszorozza.

XXII. Rész.

Cyrusnak egy Törvényéről.

Azt a' Törvényt, a' mellyet Cyrus tett, hogy a' Lydiabéliek nem más, hanem alacsony és gyalázatos mesterségeket űzhettenek, nem látom jó Törvénynek. Az ember azon vagyon a' mi szorongatóbb; lázzadásokra és nem a' büntetésekre gondol; a' két Népek egygyesülnek, és mind kettőjöket elrontják. Én inkább szeretném Törvények által bátorságtalanságát a' győzedelmes Népnek pártfogolni, mint azok által puhaságát a' győzetett Népnek fenntartani.

Cumának Tyrannussa Aristodemus, az Ifjúságnak bátorságát elcsöttemitteni igyekezett. Ő azt akarta, hogy az Ifjak engednék hajaikot megnőni, mint a' Leányok; hogy czifráznák azokat virágokkal, és viselnének bokáig nyúló tarka-barka ruházatokot; hogy a' mikor a' Tánez-

és Művészi-mesterségekhez mennének, a' Szegénynépek vinnének utánnok az ernyőtartót, jó szagú keneteket, és legyezőket; hogy a' feredőben nyujtanának azok nékiek fésűt és tükröt. Ez a' nevelés tartana egész házasodandós korokig. E' csak egy Tyranninuskához illik, ki a' maga társaságát veszedelemre teszi életének általmására.

• • •

Harmadik Rész.

Tizen-kettödik Károly.

Ezen Fejedelem, a' ki csak hatalmát használta, meghatározta bukkását, midőn czélokot vett fel, mellyek csak hosszas háborúi által vitetődhettek volna ki; azt az ő Országa nem álhatta ki:

Nem egy a' maga omlásában volt Státusnak fogott ő felforditásához, hanem egy felállitandónak. Az

Ország

Az Oroszok Svéciát úgy használták az ő általok ellenek vitt hadat, mint egy Oskolát. Minden megveretéssel a' győzedelemhez közelítettek; és vesztvén kivülről, tanulták belőlről magokat védelmezni.

Károly magát Lengyel-ország pusztáiban, hol tébolygott, és a' mellyekben Svéczia mintegy zárva vólt, a' Világ' Urának tartotta; a' midőn fő ellensége magát ellene megerősítette, őt megszorította, a' Bálticum Tengeren magát megfészkelte, Livoniát feldúlta, avagy elfoglalta.

Svéczia hasonlított egy folyóvízhez, mellynek vizét a' forrásánál elvészik, a' míg folyásában lebocsájták.

Nem Pultava buktatta meg Károlyt: ha itten meg nem bukott vólna, máshutt bukott vólna meg. A' szerencsétlen történeteket hamar ki lehet pótolni: azon eseteket, mellyek a' dolgok' termé-

szetéből

szotából folyvást szaimarnak, nem lehet ki-
kerülni!

De sem a' Természet, sem Szerencse
soha ellene olyan erősek nem voltak, mint
ő maga.

Ő tellyességgel nem igazította magát a'
dolgoknak valódi rendjéi után, hanem egy
bizonyos mustra után, a' mit felvett volt:
még aztis igen rosszul követte. Ő tellyes-
séggel nem volt Nagy Sándor, de Nagy Sán-
dornak legjobb katonája lett volna.

A' Nagy Sándor plánuma csak azért
sült el, hogy az okos volt. Sonoru szeren-
cséje a' ~~[illegible]~~ Persáknak, a' mint Gö-
rögországba beütöttek, Agesilausnak
hódításai, és a' tíz ezereknek visszavo-
nulása, Görögországnak felsőbbségét igazán
belésemisották az ők hadakozásoknak
módjába, és fegyvereiknek neműbe; és jól
tudatott, hogy a' Persák igen nagyok
voltak magoknak megjovitására.

Ők többé Görögországot szakadozások
által nem gyengíthették: az akkor egy Főolatt
volt egyesítve, a' mellynek semmi jobb aztá-
za nem lehetett szolgálatját előtte elrejteni,

mint

mint az ellenségeinek örökös semmivé
tételével, és Ázsiának meghódításával
megvakittam:

És a' világon legszorgalmatosabb Nem-
zet által míveltetett Birodalom, és a'
melly a' földmívelésre a' Religio' principiu-
mánál fogva üzte, termékeny és minden
dolgokkal bövölködő, egy ellenségnek
minden lehető könnyüséget szolgáltatott
az ottan való megmaradásra.

Ezen a' veszteségek által mindég hijjában
alázatott Királyoknak kevélységéből meg-
ítélhetni, hogy ök a' magok bukkását
siettetnék, mindég csatákat adván;
és hogy az hízelkedés soha sem fogná
engedni, hogy ök a' magok nagyságán
kételkedhetnének.

És a' Dárium nem csak bölcs volt,
de bölcsen is viseltetett ki. Sándor az ö
tetteinek sebességében, indulatainak
tüzében tulajdon, az okosságnak hasz-
nad ezen kiktételt élnem, egyvak dec-
vével (: une saillie de raison :) bírt, melly

öt

öt verette, és a' mit azok, kik az ö bi-rodalmából egy Románust akartak csi-nálni; a' kiknek agyvelejé az övénél rom-lottabb volt, elődeink nem tehettek el. Szóljunk arról egész kedvünkre.

XXIV. Rész.

Nagy Sándor.

Nem utazott el, a' míg Macedóniát a' szomszéd barbarus népek ellen bátor-ságba nem helyeztette, és Görögorszá-got tökéletesen el nem nyomta: ezen elnyomást csak a' maga feltett cél-jának kivitelére használta: ö semmisé tette a' Lacedaemonbéliek egyessé-gét: ö megtámadta a' tengeri tartomá-nyokat: ö szárazi seregével /: armée de terre :/ a' tenger partjait követte, hogy vízi seregéről /: flotte :/ elvágva ne légyen; ö a' legderekabban használta fenyítékes

a' szám ellen: néki az életemben foggat-
kozása selyatséggel nem vólt; és ha igaz az,
hogy a' győzedelem néki mindent adott;
úgy ő is megtett mindent, hogy győzedel-
met szerezzen.

Igyekezetének kezdetében, azaz, egy
időben, midőn őt egy kis csapás (: un échec :)
földre teríthette vólna, kevés dolgot hoz-
gyott a' törtenetre: midőn a' szerencse és
a' kimeneteleknek (: des événemens :) felibe
tette, néha a' vakmerőséghez fogott. Mi-
kor elindúlása előtt a' Triballusok és Illy-
rusok ellen ment, akkor egy hadat lát-
tunk, millyent Caesar azután Galliában
folytatott. Midőn Görögországba megtére,
mintha nem akarná, megvészi ő lerom-
já Thébaet: Városokat megszólva,
vártja, hogy a' Thébaeiek békességet
csinálnának, ők magok siettették rom-
lásokat. Midőn a' Dolog oda jöne, hogy
a' Persák' tengeri ereje ott romolhatton,
inkább Parmenio az a' ki merész; in-
kább Sándor az a' ki bölcs. Igyekezete
vólt a' Persákot a' tenger' partjaitól

elvá-

©BCU Cluj

elválasztani, és őket arra venni, hogy tengeri hatalmokkal, mellyel őt feljülmulták, ők, magok felhaggyjanak. Tyrus principiumból a' Persákhoz szitott, kik annak kereskedése és tengere nélkül nem lehettek. Sándor azt lerontotta. Ő Egyiptomot elfoglalta, mellyet Dárius a' katonaságból megüresitetten vala, a' midőn már földön számlálhatatlan ~~[illegible]~~ seregeket gyüjte.

A' Granicuson általszállás Sándort a' görög Colóniák' urává tevé; az Issusi csata néki Tyrust és Egyiptomot szerzé; az ütközet Arbélánál az egész földet övévé tevé.

Az Issusnál esett csata után Dárius futni hadja, és csak arról foglalatoskodik, hogy hódításányait megerősítse és elrendelje; az Arbélai ütközet után ugy sarkaiba esik, hogy Birodalmában néki semmi menedék helyet nem hágy. Dárius csak

azért

azért lépik Várossaiba és Tartományai-
ba bé, hogy azokból kimenjen: a' Sán-
dor' utai' olly sebessek, hogy ugy tetszik,
a' Világ' birodalma inkább a' Szaladás'
jutalma; mikép' Görögország' játékai-
ban, mint győzedelem' jutalma.

Igy tevé hódításait: lássuk mi-
kép' tartja meg.

Ő ellenne szegezte magát azoknak,
a' kik azt akarták, hogy a' Görögökkel
mint Urakkal, és a' Persákkal mint rab-
szolgákkal, bánjon: ő csupán azzon gon-
dolkodott, hogy a' két Nemzeteket egye-
sítse, és különbségeit az hódító Nép-
nek 's a' meggyőzettetett Népnek vegye
el: hódítása után mind azon előítéle-
teket, mellyek néki arra szolgáltak
vólna, hogy hódítson, abban hagyta:
a' Persáknak erkölcseit felöltözte,
nehogy a' Persákat megszomorítaná,
midőn vélek a' Görögök' erkölcseit
felvétetné: ez az a' minél fogva annyi
tiszteletet viseltetett a' Dárius' fele-
ségéhez és annyához, és annyi tar-

taz

toszkodást mutatott. Minő hódolsató az, á' ki azon Népek által, kiket ő függés alá vetett, megsiraltatik? Minő Usurpátor az, kinek halálán az á' Familia, mellyet ő á' Thronusról le-taszította, könnyeket hullat? Ez egy vonása azon életnek, á' mellyének, az Históriák szerént, semmi más hódolsató nem dicsekedhetik.

Semmi sem erősített egy hóditmányt inkább meg, mint azon egyesülés, mellyet á' két Népek házasságok által csinálnak. Sándor feleségeket vett azon Nemzetből, á' mellyet meggyőzött: ő azt kivánta udvari embereitől, hogy vegyenek azok is; á' több Macedoniaiak azon példát követték. A' Francusok és Burgundusok megengedték azon házasságokat: á' Wisigothusok megtiltották azokat Spanyolországban, és azután megengedték: á' Longobárdusok nem csak megengedték, de még kedveztek azoknak: Mikor á' Rómaiak Macé-

doniát

dóniát megakarták gyengíttetni, ők itt azt rendelék, hogy házasságok által ne lehessen egygyesülést csinálni a' Provinciák népei között.

Sándor, ki a' Népeket egygyesíteni igyekezett, azon gondolkodott, hogy egy nagy számú görög Colóniákat csinál-jon Persiában: egy sereg Várasokat építtetett, és azon új Birodalom min-den részeit olly jól összefoglalta, hogy az ő halála után, a' legiszonyato-sabb polgári hadaknak zürzavarai-ban, minekutánna a' Görögök magu-kat, úgy szólván, tulajdon semmibé tették, Persiának még egygyetlen egy provinciája sem jött lázzadásba.

Hogy Görögországot és Macedóniát meg ne üresítse, egy 'Sidó Colóniát küldött Alexándriába: semmit sem csinált abból, minémű erkölcsei lennének azon Népeknek csak hogy hozzá hívek maradnának.

Ő nem csak meghagyja a' meggyőze-

tett Népeknek szokásait; de sőt meg-
hagyta nékiek még polgári törvényei-
ket is, és gyakran [illegible] a' Királyokat,
és Helytartókat, a' kiket talált. Ő a' Ma-
cedóniaiakat a' Katonaság fejévé, és
az Országnak hazafiaiból az Igazgatás
fejévé tette; inkább szerette némelly
hűségtelenségnek kárát vallani, /: a'
néha vele megtörtént :/ mint egy közön-
séges lázzadással bajlódni. Ő tisztel-
te a' régi Tradiciókat, és a' Ditsőség-
nek monumentumait, avagy a' Népek-
nek hijjábavalóságát, /: <u>la vanité</u> :/. A'
Persiai Királyok a' Görögöknek, Babi-
lonbélieknek, és az Egyiptombélieknek
Templomait lerontották; ő azokat fel-
építette: kevés Nemzetek adták néki
alája magokat, a' mellyeknek oltárain
ő áldozatokat nem tett volna: ugy tetszett,
ő csak azért hódoltatott, hogy mindenik
Nemzetnek különös Monarkája, és min-
denik Városnak első Polgárja légyen.
A' Rómaiak mindent hódoltattak, hogy
mindent elrontsanak; ő mindent meg
akart hóditani, hogy mindent meg-

tartson

tartson: és minden Országokban, hol általutazott, az ő első ideái, első kinézései arra intéztettek, hogy valamiket kezdjen, a' mi által azoknak boldogsága és hatalma nevekedhetnék. Ő össze első eszközöket talált az ő geniejének nagyságában; a' másod rendbélieket találta a' maga takarékosságában, és különös gazdaságában; az harmad rendbélieket az ő végehetetlen nagy pazérlásaiban a' nagy dolgokra. És ő keze bé vólt zárva a' magános költségekre; megnyilt a' köz költségekre. Barát kellett elrendelni? tehát ő egy Macedóni vólt; katonáit adósságaitól kellett kifizetni; hódítmányaiból kellett részt adni a' Görögöknek; Szerentséjét kellett eszközleni minden embernek az ő hadi seregében? akkor ő Nagy Sándor vólt.

Két gonosz tett; Persepolist felégette, és Clitust meggyilkolta.

Erény

Ezen cselekedeteit bánatjával hiressé tette: ugy hogy az ember néki azon bünös cselekedeteit /: _actiókat criminelis_ :/ elfelejti, hogy az ö Vétkes azon tiszteletéröl megemlékezzen; ugy hogy azok mint szerencsétlenségek, mint dolgok, mellyek tulajdoni valának, nézettetnének; ugy hogy a maradék az ö hirtelen haragjának és gyengeségeinek szinte mindég oldalában találja az ö lelkének nagyságát; ugy hogy ötet inkább sajnálani kellett, sőt még gyülölni nem lehetett.

Caesarral hasonlitom össze ötet; midön _Caesar_ Ásiának birodalmait akarta követni, a' Rómaiakat [illegible] felelühitette egy csupa megvetö dologra; midön _Nagy Sándor_ akarta Ásiának birodalmait követni, ö egy ollyat mit csinált, a' mi befolyt az ö hivattatásának intézéseibe.

K. V. Reiz

XV. Rész.

Ujj eszközök az hódittás megtartására

Mikor egy Monárcha egy nagy Státust hódittat, akkor egy derék eszköz vagyon, a' melly a' Despotismusnak mérséklésére, és az hódittmányoknak megtartására egyaránt alkalmas; a' Sinai hódittatók ennek hasznát vették.

Hogy a' meggyőzetett Nép kétséggedésbe ne ejtessen, és a' győzedelmes fel ne fuvalkodtassék; hogy megakadályoztassék, nehogy az Igazgatás katonaivá váljon, és hogy a' két Népek kötelességek mellett megtartattassanak, a' Tatár Familia, mellyik most Sinában országol, azt rendelte, hogy a' katonai Csapatoknak minden részei félig Sinaiakból, és félig Tatárokból légyenek

rek, a' végre, hogy a' két Nemzetek között lévő ürügykedés azokat közelettségben tartva. A' Törvényszékek is félig Sinaiak, félig Tatárok. A' több jó foganatokottisül. 1ör. A' két Nemzetek egymást szokván tartják; 2or. Ezek mind ketten megőrzik a' katonai és polgári hatalmat, és egygyik a' másik által nem tétetik semmivé; 3or. Az hóditto Nemzet kiterjedhet minden felé, a' maga gyengitése és pusztitása nélkül; alkalmas lévén a' polgári és katonai hadaknak állama állami. Olly okos intézés, hogy az egy hasonlónak hibázása, melly színse mind azokat, kik a' fölöles meghódoltattak, elvejtenes.

XVI. Rész.

Egy despotiai Státusról, melly hódított.

Mikor az hóditás szoppant nagy,

azátor

az akkori Despotismus készen fel. Aho-
kozza a' Tartományokban elszórt
hadsereg nem elegendő. A' Fejedelem kö-
zül mindég egy különösön hűséges Csa-
pat kívántatik, melly mindenkor
készen áll, hogy a' Birodalomnak azon
részét, mellyik tétovázhatna, meglepje.
Ezen katonaságnak a' többieknél jobb-
ban kell tartani, és mind azokat, a'
kiknél a' Birodalomban valamelly te-
kintetet kellett hagyni, rettegtetni.
A' Sinai Császár körül egy jó sereg
tatár a' szükségre mindég készen áll.
A' Mogolnál, a' Törököknél, Japoniá-
ban, egy Csapat a' Fejedelem zsoldján
vagyon, attól, a' mellyik a' Tartományok-
nak költségén tartatik, függetlenül.
Ezen különös hatalmak félelemben
tartják a' közönségeseket.

XVII. Rész

©BCU Cluj

XVIII. Rész.

Ezen Materiának folytatása.

Megmondottuk, hogy a' Státusoknak, mellyeket a' despoticus Monarcha hódoltat, feudalisoknak kell lenni. Az Historicusok kifakadnak azon Hódoltatóknak generositásáról szólló dicsérésekkből, kik a' Koronát azon Fejedelmeknek, kiket ők meggyőztek, viszszaadták. A' Rómaiak hát igen nemes lelküek (: généreux :) vóltak, a' kik mindenütt Királyokat tettek, azért hogy a' Szolgaság' eszközeivel birjanak. Egy hasonló Tétemény egy Szükséges lett. Ha az Hódoltató az hódított Státust tartja, sem a' Kormányozók a' kiket küld, a' Jobbágyokat, sem tulajdon maga, a' Kormányozóit, zabolán tartani nem tudják 's tudja. Kéntelen lészen régi Örökségei (: patrimoine :)

a' Csap.

a' Csapatoknak /: de troupes :/ megfog-
tani'; hogy magának az ujjakat elkö-
tözze. A' két Státusoknak minden
nyomorúságai közösökké lésznek; egy-
gyiknek polgári háborúja, a' másik pol-
gári háborúja lészen. Hogy-ha, ellen-
ben, az Hódító a' Thronust a' törvényes
Fejedelemnek adja, nékie egy szükséges
követségettje /: un allié :/ lészen, a' ki
a' maga tulajdon tehetségeivel az övéit
nevelni fogja. Láttuk közelebbről,
hogy Schach-Nadir a' Mogul' kin-
cseit feldulta és Hindostánt
nékie hagyta

Kiirta, és a' Kolosvári Casinonak adta, Kolos-
váron, Junius 20kán, 1834ben, a' Forditója.

Biblioteca Centrală ... Universitară